

А. С. Полянська, Ж. В. Поплавська*
 Івано-Франківський національний
 технічний університет нафти і газу,
 *Національний університет “Львівська політехніка”

ДЕТЕРМІНАНТИ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Полянська А. С., Поплавська Ж. В., 2015

Розглянуто детермінанти конкурентного розвитку національних економік та окреслено шляхи досягнення конкурентних переваг вітчизняними підприємствами, виділено ключові індикатори економічного розвитку, який є основою формування конкурентного потенціалу, охарактеризовано чинники, що впливають на конкурентоспроможність бізнесу, виділено можливі способи позиціонування вітчизняних підприємств на національних та міжнародних ринках, обґрунтовано напрями вирішення питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, розвиток, ефективність, продуктивність, конкурентні переваги, інновації.

A. S. Polyans'ka, Z. V. Poplavs'ka*
 Ivano-Frankivsk National
 Technical University of Oil and Gas
 *Lviv Politechnic National University

COMPATATIVE DEVELOPMENT DETERMINANTS OF DOMESTIC ENTERPRICES

© Polyans'ka A. S., Poplavs'ka Z. V., 2015

The article investigates the determinants of the competitive development of national economies and ways of competitive advantages achieving by domestic enterprises; allocates the key indicators of economic development, which is the basis of a competitive potential; characterizes the factors affecting the competitiveness of businesses; identifies possible ways of domestic companies positioning at the domestic and international markets; justifies the directions of domestic enterprises competitiveness increasing questions solving.

The renewal of economic growth is an objective condition for Ukraine's integration with the developed world's economic system. Processes and trends which are occurring in the global economy put their imprint on the economic processes in Ukraine. And the first this applies to industrial enterprises activities those are producers of wealth, the source of GDP growth, the field for the development and implementation of innovative solutions, the means of financial resources accumulation and the sphere of their usage for recovery of economic growth. The consequences of the global economic crisis are demonstrated that the basis of economic growth is material production. Domestic production is characterized by stagnation process. Despite this it is the necessity not only in crisis management, but also in the long-term strategic management focused on competitive development, under which we consider sustainable progress of an object, which can be a company, region, country. And one of the main

conditions of competitive advantages achieving is a high level of activity and efficiency of enterprises' operation.

The most important points of Ukraine positions growth were increasing of trust to public institutions, increasing of domestic markets efficiency, increasing of the people's share that are educated, and also the widespread usage of IT communications in business and private life. However, it are remained the old unsolved problems, including inefficient institutional environment and the dominance of large enterprises.. In general, Ukraine has maintained the previous competitive advantages, though their list is not long. These conclusions are based primarily on the good education system and the size of the market. To achieve a high level of competitiveness the emphasis is made on the efficiency increasing and business productivity.

It should be noted that the determinants of national economies competitive development determine the strategy and policy of competitive development of individual enterprises. Their success will depend on the such determinants of growth in the economy: starting level of development, that means the level that existed at the time, from which we start counting rate of development; human capital, that means the level of education; internal domestic economic conditions, that means economic system; external economic conditions.

However, each company being interested in achieving of profitable operations due to meet consumer needs independently decides ways and means of competitive advantage achieving. In solving of this problem does not lose relevance to Ukraine such tool of competitiveness achieving as positioning.

It should be noted that trying to achieve competitive advantages, based on the desire to compete at local regional, national or international markets the company should gradually and consistently transform the potential opportunities into driving forces. In the domestic market, competing conditions are the same for all businesses. Somewhat different is the situation on foreign markets where dominate the other needs, requirements, terms and conditions of business. Among the determinants of domestic enterprises competitive development that are participants of foreign economic relations the priority requires have the following: conformity to the international regulatory and legal framework; technical conditions (specifications); management.

Of course, it is difficult to compete with countries which underline the productivity growth of innovative enterprises whereas the innovation activity is much lower at the domestic enterprises. However, the criterion of efficiency is the starting point to competitiveness increase of the domestic enterprises and the economy as a whole.

Key words: competitiveness, development, efficiency, productivity, competitive advantage, innovation, radical research.

Постановка проблеми. Відновлення економічного зростання – об'єктивна умова інтегрування України у розвинені світові господарські системи. Процеси і тенденції, які відбуваються у світовій економіці, накладають свій відбиток на економічні процеси в Україні. І найперше це стосується діяльності промислових підприємств, які є виробниками матеріальних благ, джерелом зростання ВВП, полем для формування та реалізації інноваційних рішень, засобом накопичення фінансових ресурсів та сферою їх використання для відновлення економічного зростання. Наслідки світової економічної кризи засвідчили, що основою економічного зростання є матеріальне виробництво. Вітчизняне виробництво характеризується стагнаційними процесами. Попри це воно стоїть перед необхідністю не тільки управління у кризових умовах, але і вирішення стратегічних цілей, орієнтованих на довгостроковий конкурентний розвиток, під яким ми розглядаємо стійкий поступ об'єкта, яким може виступати підприємство, регіон, країна, у напрямку досягнення конкурентних переваг на основі високого рівня активності та ефективності його функціонування.

Відтак сьогодні життєво важливим для вітчизняних підприємств є визначення того, коли, куди, як реалізовувати необхідні зміни для підвищення свого конкурентного рівня, враховуючи

пріоритетність тих сфер промислової активності, які є стратегічно важливими, зокрема, і для національної економіки. А відповідь на означені питання вимагає з'ясування детермінант конкурентного розвитку, які визначатимуть і часовий горизонт перетворень, і орієнтири конкурентного поступу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вимогою сучасного розвитку вітчизняних підприємств є не тільки відновлення і підтримання стійкого економічного зростання, але і врахування тенденцій конкурентного розвитку, які демонструють розвинені країни. Як зазначають вітчизняні науковці: "...жодні специфічні умови, особливості національного розвитку, кризові стани і внутрішні трансформації не можуть ані відмінити, ані відкласти невловиму дію об'єктивних законів глобалізації розвитку" [1, с. 12]. Відомий японський бізнесмен К. Татеісі звертав увагу працівників своєї компанії "Омрон" на те, що не можна жити тільки власним розумом, вважати власну думку мірилом життя, – це може призвести лише до безплідного самозадоволення; не можна жити, навчаючись тільки на прикладах своїх суперників, це призводить лише до сліпого копіювання. Є більш плідний шлях – вивчення споживчого попиту і створення тільки таких товарів, які повною мірою можуть відповідати бажанням покупців [2, с. 194]. Проте така робота вимагає великих зусиль, адже вітчизняні підприємства вимагають кардинальних змін, а не поступового вдосконалення. Окрім невирішених старих проблем, таких як застарілі основні фонди, низька заробітна плата, низька якість продукції, слабка інноваційна активність, з'являються нові – виклики сучасного світу, який не стоїть на одному місці, постійно вдосконалюється, пропонує нові технології, народжує нові знання, пропонує новітні конкурентні переваги. Отже, сьогодні важливим питанням є глибоке вивчення складної проблеми – неспроможності вітчизняних підприємств конкурувати на світових ринках в умовах поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів. Одним із шляхів її вирішення є проведення радикальних досліджень. Радикальні дослідження – це підхід, що полягає у глибокому вивченні проблеми, яка дає можливість подолати труднощі, притаманні фундаментальним і прикладним дослідженням, та потенційно здатні створювати нові знання, які можуть створити прорив у досліджуваному питанні [3, с. 33]. Важливою складовою проведення таких досліджень є вивчення детермінант конкурентного розвитку підприємств.

У літературі на тему конкурентоспроможності відсутня однастайність щодо визначення терміна "конкурентоспроможність економіки". У загальному розумінні конкурентоспроможність відображає здатність економіки протистояти на світових ринках. Інколи йдеться про здатність до довготривалого економічного зростання. На конкурентоспроможність щоразу більшою мірою впливають якісні детермінанти, пов'язані з технологічним поступом, інноваціями, використанням людського капіталу.

На думку М. Портера, поняття конкурентоспроможності країни є дуже складним для визначення, а спроба її синтетичної оцінки приречена на невдачу. На його думку, єдиною істотною концепцією конкурентоспроможності на рівні національної економіки є ефективність, а її головною метою є створення високого рівня життя населення.

Представники Світового Економічного Форуму (WEF) вважають, що конкурентоспроможність стосується здатності вітчизняних економічних інституцій і господарської структури продукувати зростання, помітного на загальному фоні світової економіки. Тому національна економіка є конкурентоспроможною у міжнародному масштабі, якщо її інституції і здійснювана політика підтримують швидке і довготривале господарське зростання. У World Competitiveness Yearbook 1996 конкурентоспроможність визначена, як здатність країни створювати додану вартість і в такий спосіб збільшувати національне багатство за допомогою управління ресурсами і процесами, привабливості і агресивності у глобальному і локальному вимірах та через інтеграцію цих залежностей у соціально-економічній моделі [4].

Зовсім відмінний погляд на чинники конкурентоспроможності застосовуються Світовим Економічним Форумом (WEF) та Міжнародним Інститутом Управління Розвитком (IMD). Застосовувані ними методології сконструйовані так, щоб можна було оцінити конкурентоспроможність економіки за допомогою одного показника, розрахованого на основі складного

алгоритму, що враховує кількості чинників. Незважаючи на їх еkleктичність, основною їх перевагою є комплексний підхід до проблематики конкурентоспроможності.

З 2001 року модель класифікації IMD враховує чотири групи чинників: економічну ситуацію, результативність уряду, ефективність управління та інфраструктуру. Відповідно до цього рейтингу, Україна у 2013 році піднялася на 7 позицій порівняно із 2012 роком, посідаючи 49 місце. У 2014 році цю позицію вдалося зберегти. Однак рейтинг IMD-2015 засвідчив, що війна на сході України, економічні та фінансові втрати разом із успадкованими від попереднього уряду проблемами – незадовільним бізнес-кліматом та рівнем розвитку інфраструктури разом із недостатнім рівнем компетенції регіональних урядових структур – спричинили спад України у цьому рейтингу на 60 пунктів, що визначило їй передостаннє місце. Сильною стороною української економіки залишаються люди – рівень їх освіти та кваліфікації.

Ліберальнішою є методика світового Економічного Форуму (WEF), яка, на противагу методології IMD, враховує на одну третину статистичні дані і на дві третини – оцінки експертів. Крім того, у рейтингах WEF береться до уваги більша кількість країн. Згідно з експертами WEF конкурентоспроможність національних економік визначається 12 критеріями, серед яких: інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, здоров'я і освіта, вища освіта і кваліфікація, ефективність ринків товарів і праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, прозорість бізнес-середовища та інноваційність. З врахування перелічених критеріїв розраховується показник світової конкурентоспроможності – GCI. Він належить до доволі складних методів і є одним із найважливіших і найпоширеніших синтетичних індексів, метою яких є вимірювання міжнародної здатності країн до конкурування.

Цілі статті. Зважаючи на те, що рішення, які приймалися у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності як країни, так і окремих вітчизняних підприємств, не дали істотного результату, і сьогодні життєво важливо окреслити потреби, які вимагають першочергово вирішення у контексті конкурентного розвитку та вивити можливості для їх задоволення. Розроблені програмні документи щодо інноваційного розвитку країни, промислового розвитку мали декларативний характер і не дали змоги сформувати інституційне середовище щодо створення сприятливих умов для конкурентного розвитку. Відтак підприємствам важливо, спираючись на власну підприємницьку ініціативу, у ситуації, яка виникла в країні, максимально вивчити потреби суспільства, людей та вишукувати можливості для її задоволення.

Мета роботи – розглянути основні критерії конкурентного розвитку вітчизняних промислових підприємств, виділити ключові індикатори конкурентних переваг, охарактеризувати фактори, що впливають на конкурентоспроможність бізнесу, окреслити чинники, що визначають можливості позиціонування вітчизняних підприємств на міжнародних ринках, обґрунтувати напрямки вирішення питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Детермінанта – термін латинського походження: той, що визначає, обмежує – означає причину виникнення явища, є чинником, що визначає певні обставини. На нашу думку, загальними чинниками конкурентного розвитку у межах національних економік треба розглядати показники, що використовуються для визначення рейтингу конкурентоспроможності національних економік різними міжнародними організаціями, які згадувалися вище. Зокрема, аналізування позицій України у рейтингу конкурентоспроможності за 2015 рік, який щорічно складає швейцарський інститут IMD, визначено перелік детермінант конкурентного розвитку, рівень яких зумовив падіння на 11 позицій рейтингу, визначивши для України 60, передостаннє місце (табл. 1). До основних перешкод конкурентного розвитку зараховано високу волатильність ринку України та військові дії на сході України. Згідно із матеріалами дослідження, найпривабливішими сторонами української економіки є насамперед кваліфіковані і високоосвічені кадри. Непривабливі в Україні, на думку експертів IMD, бізнес-клімат, інфраструктура і компетентність регулюючих структур в уряді (таблиця).

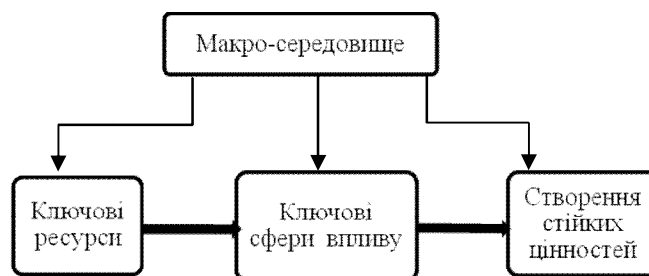
**Динаміка рейтингу та чинники конкурентоспроможності України
протягом 2011–2015 рр. (за рейтингом IMD)**

Фактори конкурентоспроможності	2011	2012	2013	2014	2015
Економічна ефективність	45	48	30	48	60
Ефективність уряду	58	56	57	52	59
Ефективність бізнесу	55	55	51	49	55
Інфраструктура	48	51	45	44	48
Рейтинг конкурентоспроможності	57	56	49	49	60

Джерело: складено на основі [5].

Попри таке стрімке падіння у рейтингу конкурентоспроможності, для України важливо визначити ті пріоритети розвитку, які не тільки уможливають зміцнити внутрішні та зовнішні позиції країни стосовно конкурентного розвитку, але й дадуть змогу у найближчі десятиліття піднятися у ньому. Орієнтиром та цьому шляху може бути дорожня карта глобальних трендів, визначена на період 2015–2025 рр. [6]. Треба зазначити, що особливістю цього річного оцінювання конкурентоспроможності країн було те, що воно здійснювалось із врахуванням впливу чинників середовища, у якому реалізує свої цілі підприємство (рис. 1). Ця карта розглядає чинники, що найбільше визначатимуть конкурентну позицію національних економік.

Ключовими чинниками формування конкурентних переваг, вплив яких зростатиме найближчими десятиліттями, є знання, праця, капітал, дефіцит ресурсів, технології. До ключових сфер впливу на конкурентоспроможність зараховано споживання, яке визначає попит, а також промислове виробництво, яке формує пропозицію, і окремо виділено трансформацію ринків, яка відбуватиметься за рахунок розвитку електронної комерції. Попри незначний вплив на конкурентоспроможність, окрему увагу звернено на фактор створення стійкої цінності підприємств, яка ґрунтується на триєдиному базисі, а саме: фінансовому, соціальному та середовищній продуктивності, що даватиме змогу компаніям завойовувати довіру та репутацію у конкурентному середовищі. На формування та реалізацію кожного зазначеного фактора впливатиме макросередовище через економічний стан, розрив у соціальній структурі, геополітичне становище і безпеку та зростання попиту на акціонерні права.

*Рис. 1. Чинники конкурентоспроможності бізнесу на період 2015–2025 рр.
Складено на основі джерела [6].*

Щодо оцінок конкурентоспроможності Світовим Економічним Форумом (WEF), то незважаючи на те, що цього річні результати досліджень WEF були оприлюднені в умовах високої економічної та політичної невизначеності, Україні вдалося не лише втримати попередню позицію, а й покращити свої результати. Впродовж останнього року Україна піднялася на 8 позицій, займаючи 76 місце серед 144 досліджуваних країн [4]. Найважливішими точками зростання позиції України стало підвищення довіри до суспільних інституцій і зростання ефективності внутрішніх ринків, збільшення частки осіб, які здобувають освіту, широке використання ІТ комунікації в бізнесі і

приватному житті. Однак залишилися старі невирішені проблеми, зокрема неефективне інституційне середовище і домінування великих підприємств. Варто зауважити, що анексія Криму та війна на сході України у рейтингу не враховувалися. Ці події мають локальний характер і ще не встигли позначитися на результатах. Їх впливу варто очікувати у рейтингу наступного року.

Отже, відповідно до класифікації щодо стадій розвитку, економіку України можна трактувати, як зорієнтовану на ефективність. Конкурентоспроможності країна досягає внаслідок орієнтації на підвищення ефективності економіки, тому найбільший вплив на показник GCI мають чинники ефективності – 50 % кінцевої оцінки. На базові вимоги щодо економіки припадає 40 % і лише решта 10 % стосуються інноваційності та легкості ведення бізнесу. За результатами дослідження, у переліку найбільших проблем ведення бізнесу в Україні 2014–2015 рр. виявилися політична нестабільність, обмежений доступ до фінансів та корупція. У сфері потенційних загроз перебувають чинники розвитку та інноваційного потенціалу. Загалом Україні вдалося зберегти попередні конкурентні переваги, хоча їх перелік не є довгим. Такі висновки ґрунтуються насамперед на добрій системі освіти та на розмірі ринку. Для досягнення високого рівня конкурентоспроможності акцент зроблено на зростанні ефективності і продуктивності бізнесу.

Без сумніву, кожна країна має відмінну залежність рівня її конкурентоспроможності від зазначеного фактора, але їх ідентифікація, навіть на прикладі більш конкурентоспроможних країн, дає змогу зосереджувати увагу саме на тих точках розвитку, що у перспективі зможуть створити стійкі конкурентні переваги для України, а саме: розвиток та максимальне використання робочого потенціалу у найближчі роки дадуть змогу розвинути знаннєві ресурси, що мають найбільший вплив на конкурентоспроможність. Стимулювання промислового розвитку у поточному періоді призведе до технологічного оновлення, розширення ринків збуту продукції, зміцнення фінансової стійкості бізнес-одиниць та їх економічного потенціалу, а відтак зростання фінансових активів, зміцнення геополітичного становища та безпеки не тільки окремих підприємств, а й країни загалом.

Інтеграційні процеси, які скеровують Україну у світовий економічний простір, визначають місце країни у світовій системі господарювання. Позиція країни залежить від рівня її економічного потенціалу, який зумовлюється комплексним соціально-економічним розвитком на основі ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Питання приватизації, реорганізації, санації вітчизняних підприємств створюють передумови внутрішнього економічного зростання. Однак, враховуючи процеси глобалізації економічної діяльності, кожному підприємству необхідно вибрати такі стратегії розвитку, які б забезпечували відповідність між обраними ринковими цілями, які відповідають потребам і можливостями, які підприємство може використовувати з ефективною метою, порівняно із конкурентами обслуговування цільових сегментів. Такий підхід є особливо важливим з огляду на те, що вітчизняні підприємства не завжди витримують конкуренцію своїх закордонних аналогів.

Свобода і незалежність мають тим міцніший фундамент, чим сильнішою є економіка, чим динамічніший економічний розвиток, чим заможніші мешканці. У динамічному світі гарантією успіху є конкурентоспроможна економіка, яка здатна прорватися на глобальному ринку. Це твердження безпосередньо стосується України. Однак чинники, які визначають рівень конкурентоспроможності національної економіки, використовуються далеко не повністю, що не може забезпечити тривалого і стабільного економічного зростання. Слабка економічна ситуація в Україні поряд із нестабільною політичною ситуацією, агресією з боку Росії і витратами на АТО, відсутністю рішучого і результативного поступу у реформуванні української економіки і боротьби з корупцією справляють негативний вплив на рівень конкурентоспроможності національної економіки.

У зв'язку із цим, сьогодні об'єктивною вимогою є узагальнення чинників, які дадуть вітчизняним підприємствам змогу зайняти рівне місце поряд із зарубіжними конкурентами. Особливо важливим це є в умовах переважання у структурі зовнішньоекономічної діяльності імпорتنих операцій. Так, у 2013–2014 рр. сальдо зовнішньоекономічного балансу у перерізі товарів становив -13528,7 млн дол. США та -468,3 млн дол. США, відповідно [7].

Варто зазначити, що детермінанти конкурентного розвитку національних економік повинні визначати стратегію і політику конкурентного розвитку окремих підприємств. Демонстративним для вітчизняних підприємств є досвід Польщі. Відомий польський реформатор Л. Бальцерович, даючи оцінку можливостям розвитку для окремої країни, зазначив, що "...можемо визначити розвиток як процес, внаслідок якого систематично зростає продуктивність праці, а також, якщо збільшується кількість зайнятих (тобто пропозиція праці), то й збільшується кількість продуктивних робочих місць" [8]. Така дефініція вказує на головну рушійну силу поліпшення умов життя людей як споживачів і вимагає ефективної роботи господарюючих суб'єктів. До того ж відомий учений звертає увагу на чотири групи детермінант темпу розвитку економіки:

- стартовий рівень розвитку (вимірюваний, скажімо, доходом на душу населення), тобто рівень, який існував на момент, від якого ми починаємо відлік темпу розвитку;
- людський капітал, тобто рівень освіченості;
- внутрішні умови господарювання, тобто економічний устрій;
- зовнішні умови господарювання.

Акцент зроблено на тому, що темп розвитку економіки визначається насамперед високим рівнем розвитку людського капіталу та внутрішнім економічним устроєм. Своєю чергою, людський капітал залежить від системи освіти та від потужності стимулів здобування знань і умінь, які передусім визначені внутрішнім економічним становищем. Адже саме він виявляє, наскільки значною є потреба у людях різних кваліфікацій та наскільки високі у зв'язку із цим їхні доходи порівняно із заробітками людей без кваліфікації. Внутрішні умови господарювання також впливають на спосіб ужитку нагромадженого у людях капіталу знань і умінь.

Можна підсумувати, що означені детермінанти є системними і їх врахування є передумовою економічного зростання та конкурентоспроможного розвитку. Якщо говорити про зростання продуктивності, то в умовах вітчизняної економіки воно залежатиме не тільки від обсягу пропозиції окремого підприємства, але і від кількості та активності таких підприємств. Україна має потенціал у цьому напрямку. За рейтингом ведення бізнесу Україна зміцнила позиції на 16 пунктів, піднявшись з 112 місця у рейтингу до 96 [9]. Спрощення процедури реєстрації підприємства та системи оподаткування потенційно створюють передумови для активізації розвитку бізнесу.

До того ж кожне підприємство, будучи зацікавленим у досягненні прибуткової діяльності за рахунок задоволення потреб споживачів, самостійно вибирає шляхи і способи досягнення конкурентних переваг. У виконанні цього завдання не втрачає для України актуальності такий інструмент досягнення конкурентоспроможності, як позиціонування. Процес та дії щодо розроблення товарної пропозиції підприємства, його іміджу спрямовані на те, щоб зайняти окреме сприятливе становище у свідомості цільової групи споживачів, називають позиціонуванням [10]. Такий підхід стосується завоювання стійких позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Існує багато способів, за допомогою яких підприємства можуть зміцнити свої позиції на ринку. Позиціонування може здійснюватись на основі ціни, якості, обслуговування, інновацій, обслуговування на замовлення, диференціації корисностей. Позиціонування по ціні може бути успішним, якщо існує чутливий до ціни сегмент ринку і підприємство має переваги по витратах, обслуговуючи цей сегмент. Щоб досягти стійкого позиціонування по ціні, необхідно контролювати витрати: у крайньому випадку, вони не повинні перевищувати витрати конкурентів, а навіть бути ще нижчими. Для деяких підприємств позиціонування може ґрунтуватись на протилежному кінці цінового спектра, коли свідомо встановлюють на товари і послуги ціни вищі, порівняно з конкурентами, щоб створити враження ексклюзивності пропозицій. Позиціонування по високій ціні повинно супроводжуватись високою якістю брендів пропозицій, для чого потрібні міцна репутація та імідж, які переважають імідж конкурентів. Позиціонування по якості вимагає наявності ефективної системи внутрішнього контролю, системи оцінки і гарантії якості, а також технічної і споживчої компетентності. Споживча компетентність – це якість з точки зору споживачів – висока надійність, довговічність, естетичний вигляд. З іншого боку, часто споживачі очікують від виробника звичайної якості, якій вони довіряють і за яку готові платити помірковану ціну.

Позиціювання по обслуговуванню проводять на основі врахування потреб цільового ринку. Вирішальну роль у наданні якісного обслуговування відіграють уміння відчувати ринок, уміння створювати зв'язки з клієнтами, наявність систем обслуговування, системи контролю навиків, допускаючи регулярну оцінку задоволеності клієнтів рівнем наданого обслуговування. Позиціювання на основі диференціації по корисності ґрунтується на визначенні тих корисностей, які споживачі прагнуть отримати передусім за допомогою розроблення нових товарів з характеристиками, що уможливають задовольнити їх потреби. Цей метод позиціювання безпосередньо пов'язаний з потребами споживачів. Позиціювання на основі виготовлення на замовлення ґрунтується на розумінні потреб людей, а не ринкових сегментів, і на володінні гнучкості, яка дає змогу задовольнити ці потреби по ціні, яку готовий заплатити клієнт. Позиціювання по інноваціях є особливо актуальним в умовах стрімко оновлюваних ринків під впливом нових технічних розробок. Інновації можуть з'являтися у формі нових товарів, послуг, процесів чи методів виходу на ринок.

Розглянуті методи позиціювання являють собою альтернативи, використання яких дає змогу отримати безмежну кількість способів створення конкурентних переваг сьогодні. Основна проблема – вибрати альтернативу на основі реальних потреб і можливостей підприємства.

Варто зазначити, що, намагаючись досягти конкурентних переваг, залежно від прагнення конкурувати на локальному регіональному, національному чи міжнародних ринках, підприємство повинно поступово і послідовно трансформувати потенційні можливості у рушійні сили. На внутрішньому ринку умови конкурування визначаються чинними адміністративними та економічними важелями управління, що є однаковими для усіх господарюючих суб'єктів. Дещо іншою є ситуація на зовнішніх ринках, де переважають інші потреби, вимоги, правила та умови ведення бізнесу. Серед детермінант конкурентного розвитку вітчизняних підприємств, які є учасниками зовнішньоекономічних відносин, першочергового значення набувають такі:

- відповідність міжнародній нормативно-правовій базі;
- технічні умови;
- рівень менеджменту.

Як працюють означені детермінанти, розглянемо на прикладі функціонування підприємств нафтогазового комплексу України.

Важливою умовою сучасного розвитку енергетичної галузі є досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності із врахуванням нормативно-правових засад інтегрування у Європейське Співтовариство з енергетики. На виконання цієї вимоги 1 лютого 2011 року Україна набула статусу Договірної Сторони Енергетичного Співтовариства. Відтак українська енергетика повинна розвиватися відповідно до очікувань, покладених на членів Енергетичного Співтовариства, статутними цілями якого є:

- запровадження Договірними Сторонами нормативно-правової бази Європейського Співтовариства з енергетики, навколишнього середовища, конкурентної політики та відновлюваних джерел енергії, що враховує як інституційну структуру Енергетичного Співтовариства, так і конкретну ситуацію у кожній з Договірних Сторін;

- встановлення регуляторної системи, що дає змогу ефективно функціонувати ринкам мережевих енергопродуктів на територіях Договірних Сторін і частині території ЄС, та охоплює створення єдиного механізму транскордонного транспортування мережевих енергопродуктів і здійснення нагляду за дотриманням заходів з безпеки;

- створення Сторонами ринку мережевих енергопродуктів без внутрішніх кордонів, зокрема координація взаємодопомоги у разі серйозних порушень у функціонуванні енергетичних мереж або зовнішніх пошкоджень.

З 1 жовтня 2015 року вступає в дію закон України “Про ринок природного газу”, який закладає правові засади функціонування ринку природного газу України, заснованого на принципах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів та безпеки постачання природного газу, а також здатного до інтеграції з ринками природного газу держав – сторін Енергетичного

Співтовариства, зокрема створенням регіональних ринків природного газу. Закон “Про ринок природного газу” закріплює усталені в Євросоюзі економічно обґрунтовані підходи до організації роботи газового ринку, а саме [11]:

1) розподіл функцій оператора та функцій виробників і постачальників. Так, закон запроваджує прийняті в ЄС механізми для недопущення антиконкурентного впливу добувачів і постачальників газу на роботу операторів ГТС, газосховищ, газорозподільних систем, а також потенційного оператора установки LNG. Закон не передбачає приватизації оператора газотранспортної системи, що перебуває у державній власності;

2) чітке визначення функцій держави та незалежність регулятора. Зокрема, закон передбачає, з одного боку, державне регулювання монопольних ринків (транспортування, розподіл, зберігання послуг установки LNG), з іншого, – розвиток вільної добросовісної конкуренції на товарному ринку природного газу. Закон також закріплює мінімальне втручання держави у роботу гуртового ринку природного газу. Так, діяльність гуртового продавця не підлягає ліцензуванню. При цьому втручання уряду має бути зумовлене тільки загальносуспільними інтересами. Наприклад, інтересом забезпечення безперебійного надходження природного газу до споживачів України, диверсифікації джерел надходження газу і вчинене у недискримінаційний і прозорий спосіб;

3) вільне ціноутворення. Згідно із законом, на гуртовому і роздрібному ринках природного газу діятиме принцип вільного ціноутворення (крім випадків, коли КМУ скористався правом покласти спеціальні обов’язки на суб’єкти ринку природного газу) і свобода вибору джерел надходження природного газу. Закон створює передумови для нової моделі ринку природного газу, побудованій на принципах вільної добросовісної конкуренції та орієнтованій на забезпечення високого рівня захисту прав та інтересів споживачів.

Для інтеграції об’єднаної енергосистеми (ОЕС) України до енергосистем європейських країн потрібно також здійснити комплекс технологічних заходів для забезпечення:

- вимог щодо регулювання частоти та потужності в ОЕС України, розроблених у межах енергетичного об’єднання країн СНД і Балтії, погоджених з енергетичним об’єднанням ENTSO-E;
- вимог Директив Європейської комісії щодо екологічних показників роботи енергоблоків ТЕС потужністю більше як 50 МВт згідно із зобов’язаннями України як члена Енергетичного співтовариства;
- достатньої конкурентоспроможності генеруючого обладнання ТЕС на міждержавному ринку електричної енергії [12].

Кажучи про запровадження стандартизованих європейських процедур роботи операторів газотранспортних мереж, треба звернути увагу на створення кодексів мереж газотранспортної системи та підземних сховищ газу. Приєднавшись до Енергетичного Співтовариства, Україна зобов’язалася впроваджувати у власне законодавство Директиву 2009/73/ЄС та Регламент 715/2009, які становлять частину Третього енергетичного пакета. Зокрема, з метою виконання вищезазначених регламентів ПАТ “УКРТРАНСГАЗ” розробляє “Кодекс мережі газотранспортної системи” та “Кодекс підземних сховищ газу”. Зазначені кодекси повинні забезпечити вільний, недискримінаційний доступ до газотранспортної системи та інфраструктури зберігання і є правилами роботи операторів ГТС та підземних сховищ газу та їх клієнтів. Кодекси повинні були вступити у силу з 1 жовтня 2015 року. Вони передбачають:

- перехід на систему “вхід – вихід”;
- правила доступу до ГТС та ПСГ;
- розподіл потужностей у точках входу – виходу системи;
- правила роботи у разі перевантаження системи і транспортування некондиційного газу;
- правила комерційного балансування;
- правила поведінки на випадок збоїв у роботі тощо [13].

Така робота є типовою для країн ЄС і в планах Компанії є забезпечити аналогічну роботу в Україні.

У сучасних умовах глобалізації світової економіки та вступу України до світової організації торгівлі постають питання впровадження на підприємствах нафтогазового комплексу сучасних систем управління і, як наслідок, забезпечення їх конкурентоспроможності на Європейському та світовому ринках. У зв'язку із цим паралельно із модернізацією виробничої потужності газотранспортної системи одним із пріоритетних напрямків удосконалення діяльності галузевих підприємств є впровадження сучасних підходів до організації та функціонування системи управління підприємством, які викладені у міжнародних стандартах ISO 9001, ISO 14001 та OHSAS 18001.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на значний природний, промисловий та науковий потенціал, детермінанти конкурентних переваг України розвинені недостатньо. У сьогоденній ситуації політичної та економічної напруги Україна повинна вдатися до підвищення рівня своєї конкурентоспроможності за умови паралельного вирішення двох проблем: виживання в умовах військових дій на сході та анексії Криму. Першочерговими завданнями керівництва країни повинні бути: дерегулювання економіки, захист прав інвесторів і власників, покращення доступу до міжнародних фінансових ринків, зниження фіскального тиску на бізнес. Вторинні наслідки політичних та економічних потрясінь поширилися на більшість секторів економіки України, внаслідок чого поглиблюються існуючі диспропорції, прискорюється спад ВВП та обсягів виробництва.

Безумовно, конкурувати із країнами, які акцентуватимуть увагу на зростанні продуктивності інноваційних виробництв вітчизняним підприємствам, на яких інноваційна діяльність є значно нижчою, важко. Проте критерій ефективності є відправним пунктом до зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та економіки країни загалом.

Попри несприятливу зовнішню ситуацію підприємства повинні самостійно вирішувати питання досягнення конкурентних переваг та організувати свою роботу відповідно до вимог як внутрішнього, так і зовнішнього конкурентних середовищ. Кризова ситуація для значної частини вітчизняних підприємств – це сприятливий момент для глибокої зміни орієнтації як національної економіки, так і вітчизняного товаровиробника у напрямку якісних змін та інноваційних чинників.

1. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с. 2. Татеиси К. Вечный дух предпринимательства / К. Татеиси; пер. с англ. – К.: Укринтур, 1992. – 204 с. 3. Стефік М. Прориви. Історії та стратегії радикальних новацій / М. Стефік, Б. Стефік; пер. з англ. Д. Конарева, Л. Савицька. – К.: Вид-во Олексія Капусти, 2005. – 322 с. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>. 5. IMD World Competitiveness Yearbook 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imd.org 6. Competitiveness and the Global Trends Roadmap: 2015. – 2050. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imd.org 7. Зовнішньоторговельний баланс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>. 8. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/balcerowycz/balc-6.htm>. 9. Doing business. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>. 10. Грэм Хурлей. Маркетинговая стратегия и конкурентное позиционирование / Грэм Хурлей, Сондрс Джон, Пирси Найджел. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – С. 718–737. 11. Закон України “Про ринок природного газу” / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 27. – С. 234. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/329-19/page>. 12. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. СХВАЛЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 1071. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13/page#n3>. 13. Прокопів І. Інтеграція української ГТС в європейський газовий ринок у дії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://utg.ua/utg/m>.